

Bedöma för att kartlägga kunskaper – nationella kartläggningsmaterial, bedömningsstöd och prov

De nationella bedömningsmaterial som denna text främst handlar om är nationella kartläggningsmaterial, nationella bedömningsstöd och nationella prov. Materialen berör lärare och elever i flera olika skolformer, från förskoleklass till avslutande kurs på gymnasial nivå samt inom den kommunala vuxenutbildningen i svenska för invandrare (sfi).

Kunskapsmätningar kan bland annat användas för att fatta beslut om stöd och åtgärder, planera kommande undervisning eller inför betygssättning. Kunskapsmätningar kan också användas för att utvärdera skolans verksamhet eller för att se hur kunskapsresultat utvecklas över tid. Mätningarna konstrueras olika beroende på vilket syfte de ska användas för. Syftet med nationella kunskapsmätningar varierar också mellan skolår. För yngre elever finns ofta diagnostiska syften. För äldre elever kan syftet med bedömningarna i stället handla om att stödja betygssättning, då betygen används för urval till högre studier. Till det nationella systemet för utvärdering av elevers kunskaper hör även internationella mätningar, som exempelvis TIMSS och PISA. Nationella och internationella kunskapsmätningar har olika syften och genomförs med olika tidsintervall. Det här kapitlet beskriver översiktligt olika kunskapsmätningar, vad de mäter och vad mätningarnas resultat är avsedda att användas för.

Garantin för tidiga stödinsatser

Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser framgår av skollagen och syftar till att elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd ska få det så tidigt som möjligt och att stödet utformas efter varje enskild elevs behov. Tre av de olika material som beskrivs i det här kapitlet ingår i garantin. Materialen är nationella kartläggningsmaterial i förskoleklass, nationella bedömningsstöd i årskurs 1 och nationella prov i årskurs 3 respektive årskurs 4 i specialskolan. Utöver att dessa material ska användas enligt anvisningarna ingår också i garantin att ge stöd och följa upp de insatser som gjorts. Efter förskoleklass och årskurs 3 ska resultatet av uppföljningen lämnas över till den lärare som ska ansvara för eleven i nästa årskurs.

Kartläggningsmaterial

En kartläggning görs för att ge en bild av nuläget av elevers kunskaper. Nationella kartläggningsmaterial erbjuds i flera årskurser och skolformer och det finns några som är obligatoriska att använda. Dessa är kartläggningsmaterialen *Hitta språket* och *Hitta matematiken* i förskoleklass samt två delar inom kartläggningsmaterialet för att bedöma nyanlända elevers kunskaper i grundskolan, grundskolskolan, sameskolan och specialskolan.

Syftet med de obligatoriska nationella kartläggningsmaterialen i förskoleklass är att stödja läraren i att identifiera de elever som riskerar att inte uppfylla de kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas i årskurs 1 och 3 i grundskolan och sameskolan respektive årskurs 4 i specialskolan. Det handlar alltså om avstämning i förskoleklass av en förväntad progression i kunskapsutvecklingen mot de kriterier för bedömning av kunskaper som kommer senare. Användningen av *Hitta språket* och *Hitta matematiken* syftar till att fånga upp elever som är i behov av extra anpassningar, men även de elever som är i behov av extra utmaningar. De nationella kartläggningsmaterialen i förskoleklass ingår i garantin för tidiga stödinsatser. Materialet ger också stöd till lärare att upptäcka områden som hela eller delar av klassen visar svårigheter med och som den fortsatta undervisningen därmed behöver fokusera på.

Kartläggningsmaterial för bedömning av nyanlända elevers kunskaper är ett delvis obligatoriskt nationellt kartläggningsmaterial. Materialet kan användas i tre steg och ger skolan stöd i att ta reda på vilka kunskaper en nyanländ elev har med sig när hen börjar skolan i Sverige. Det är endast de två första stegen i kartläggningsmaterialet som är obligatoriska att använda. I vilken omfattning kartläggningsmaterialet i steg ett och två ska användas avgörs utifrån den enskilda elevens förutsättningar och behov.

Nationella bedömningsstöd

Bedömningsstöd finns i många former och för skilda syften. De bedömningsstöd som tas fram från Skolverket är nationella bedömningsstöd. Av dessa bedömningsstöd finns det några som är obligatoriska att använda. De obligatoriska nationella bedömningsstöden återfinns i årskurs 1 i grundskolan, sameskolan, specialskolan och i grundskolskolan. De omfattar ämnena svenska, svenska som andraspråk och matematik och handlar om att fånga upp elevers kunskaper inom läs- och skrivutveckling samt taluppfattning.

Syftet med de obligatoriska nationella bedömningsstöden i årskurs 1 är att stödja lärarens bedömning av huruvida en elev är i behov av extra anpassningar eller huruvida en elev som har kommit längre i sin kunskapsutveckling är i behov av ytterligare utmaningar. Syftet är också att identifiera elever som riskerar att inte uppfylla de kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppnås i årskurs 1 och 3 i grundskolan och sameskolan respektive årskurs 4 i specialskolan. För dessa elever behövs extra anpassningar eller särskilt stöd. De nationella bedömningsstöden i årskurs 1 i grundskolan, sameskolan och specialskolan ingår

också i garantin för tidiga stödinsatser. Genom användningen av bedömningsstöden kan lärare också upptäcka områden som hela eller delar av klassen visar svårigheter med och som den fortsatta undervisningen behöver fokusera på.

Utöver obligatoriska bedömningsstöd finns nationella bedömningsstöd som är frivilliga för lärare att använda. Dessa erbjuds i olika ämnen, årskurser och skolformer. De kan exempelvis erbjuda ämnesspecifikt stöd för bedömning eller ge stöd för att bedöma nyanlända elevers kunskaper. Bedömningsstöden har skilda syften vilka huvudsakligen är formativa, diagnostiska eller betygsstödjande.

För konstruktion av de betygsstödjande bedömningsstöden följs vetenskapliga metoder enligt ett systemramverk. I respektive material beskrivs syftet och gemensamt för alla bedömningsstöden är att främja en likvärdig bedömning och/eller betygssättning.

Ett exempel på ett nationellt bedömningsstöd som är frivilligt för lärare att använda är *Nya Språket lyfter*. Det syftar till att stödja bedömning av elevers språkutveckling med särskild tonvikt på läsutveckling. Materialet syftar också till att ge lärare stöd att utveckla sin undervisning. Skolverket tillhandahåller även nationella bedömningsstöd i andra ämnen än de där nationella proven ges. De olika stöden nås via Skolverkets webbplats.

Nationella prov

Ett nationellt prov är en återkommande obligatorisk nationell kunskapsmätning för skolan att använda och för eleven att delta i. De nationella proven ger stöd för likvärdiga och rättvisande bedömningar och betygssättning av elevers kunskaper. Nationella prov ingår i grundskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan samt inom den kommunala vuxenutbildningen på gymnasial nivå och inom svenska för invandrare (sfi). Syftet med proven är att stödja betygssättningen, förutom i årskurs 3 där syftet är att stödja bedömningen av elevernas kunskaper i relation till kriterierna för bedömning av kunskaper. De nationella proven i årskurs 3 ingår också i garantin för tidiga stödinsatser. Till lärare finns detaljerade anvisningar för proven för att säkerställa likvärdighet i hur proven genomförs och bedöms. Sekretess gäller för proven under den tid de återanvänds av Skolverket. Det finns också föreskrifter som beskriver hur proven ska hanteras och det är viktigt att nationella prov förvaras på ett tryggt och säkert sätt så att innehållet inte blir känt för eleverna i förväg.

Proven konstrueras utifrån analyser av läroplanen inklusive kurs- och ämnesplaner. Nationella prov konstrueras av flera av landets universitet och högskolor och prövas ut i stor skala, vanligen mellan 200 och 1000 elever, och utvecklas enligt vetenskapligt vedertagna metoder för provkonstruktion. Det tar mellan 1,5 och 2 år att konstruera ett prov. Proven konstrueras enligt Skolverkets systemramverk för nationella prov. Den omfattande konstruktionen krävs för att proven ska nå en så hög validitet och reliabilitet som möjligt. Med validitet menas att de bedömningar som lärare gör i proven ska värdera rätt saker och göra det på ett

sådant sätt att resultaten blir så informativa och användbara för sitt syfte som möjligt. Bedömningarna ska också vara tillförlitliga, det vill säga ha hög reliabilitet eller mätsäkerhet. Det krävs också att proven genomförs under likvärdiga former för att de ska visa likvärdiga resultat för alla elever.

De nationella proven ska täcka så stora delar av kurs- eller ämnesplanen som möjligt, men proven kan av praktiska skäl aldrig göras så omfattande att allt finns med. Därmed kan lärare aldrig enbart förlita sig på en elevs provresultat vid exempelvis betygssättning. Lärare behöver också samla in och vid betygssättning utgå från egna underlag utöver själva proven. Provresultat från nationella proven ska särskilt beaktas vid betygssättning, men lärare måste ändå analysera och värdera varje elevs kunskaper i förhållande till betygskriterierna. Att provresultat särskilt ska beaktas innebär att resultatet intar en särställning vid betygssättningen och att det har en större betydelse än andra enskilda underlag. Det är inte reglerat exakt vilken andel av lärares sammanlagda underlag som provresultatet ska utgöra, bara att det är av större betydelse. Det kan därför vara värdefullt att man gemensamt med kollegor resonerar om hur provresultatet tolkas inför betygssättningen.

En potentiell risk som observerats i forskning och ibland kopplas samman med nationella prov är ”teaching to the test”. Fenomenet kan beskrivas som att undervisningen smalnar av till att fokusera på enbart innehållet i ett prov, i stället för på innehållet i hela läroplanen. Detta kan skapa problem för undervisningen eftersom de nationella proven aldrig kan göras så omfattande att allt från kurs- eller ämnesplanen finns med. För att motverka ”teaching to the test” behöver undervisningen utgå från hela kurs- eller ämnesplanen och läraren behöver känna till syftet med de nationella proven och därigenom också vad proven inte syftar till.

Till de nationella proven hör också olika underlag för att sammanställa de resultat som medföljer bedömningsanvisningarna. Ett exempel på ett sådant underlag som medföljer prov för elever i årskurs 3 är en kunskapsprofil. En sådan sammanställning, som visar både styrkor och utvecklingsbehov i en elevs prestation, kan fungera som återkoppling både till lärarens undervisning och till elevens kunskapsutveckling. Till nationella prov som ger stöd för betygssättning medföljer andra slags underlag för sammanställning av provresultat. Resultaten från de nationella proven kan också bidra till att stärka skolornas kvalitetsarbete genom analyser av provresultaten i relation till uppfyllda kriterier för bedömning av kunskaper respektive betygskriterier på skolnivå, på huvudmannanivå och på nationell nivå.

I grundskolan genomförs nationella prov i årskurs 3 i ämnena svenska, svenska som andraspråk och matematik. I årskurs 6 tillkommer prov i ämnet engelska och i årskurs 9 tillkommer ytterligare ämnen genom prov i samhälls- och naturorienterande ämnen. Nationella prov genomförs även i sameskolan och i specialskolan. I gymnasieskolan genomförs nationella prov i engelska, matematik, svenska och svenska som andraspråk. Inom den kommunala vuxenutbildningen

genomförs nationella prov på gymnasial nivå och inom svenska för invandrare (sfi).

Internationella kunskapsmätningar

De nationella prov, bedömningsstöd och kartläggningsmaterial som hittills har beskrivits i denna text skiljer sig i många avseenden åt mot de internationella kunskapsmätningar som Sverige deltar i. Internationella mätningar har andra syften, innehåll och upplägg. Även om syftena med dessa studier är olika är de ändå relevanta för oss ur ett svenskt perspektiv: de utgör en viktig del i det nationella systemet för utvärdering av elevernas kunskaper på aggregerad nivå och hjälper oss att exempelvis följa kunskapsresultaten i det svenska skolsystemet över tid.

Sverige deltar i sex olika internationella mätningar. 15-åringars kunskaper inom läsförståelse, matematik och naturvetenskap undersöks genom PISA. Mätningen genomförs vart tredje år och är världens största elevstudie. TIMSS som också är en mycket stor internationell mätning undersöker elevers kunskaper i och attityder till matematik och naturvetenskap hos elever i årskurs 4 och årskurs 8. Mätningen genomförs vart fjärde år. PIRLS undersöker läsförståelse och attityder till läsning hos elever i årskurs 4. Kunskapsmätningen beskriver också trender och skillnader i elevers läsförståelse mellan olika länder och mätningen genomförs vart femte år. Resterande internationella mätningar som Sverige deltar i är TALIS, ICCS och TIMSS Advanced.

De internationella mätningarna undersöker olika saker, men samtliga är konstruerade för att möjliggöra stabila och rättvisande jämförelser över tid. Genom att delta i internationella jämförande mätningar kan vi bland annat se hur kunskaperna hos svenska elever står i relation till elever i andra länder, men också hur våra resultat utvecklas över tid.

Sammanfattning

Den här texten har översiktligt beskrivit olika kunskapsmätningar och deras syften från förskoleklass till avslutande kurs på gymnasial nivå och inom den kommunala vuxenutbildningen i svenska för invandrare (sfi). Kunskapsmätningar kan användas för att fatta beslut om stöd och åtgärder, planera kommande undervisning, inför betygssättning, för att utvärdera skolans verksamhet eller för att se hur kunskapsresultat utvecklas över tid. Om mätningarna används till annat än vad de har konstruerats för kan det få negativa konsekvenser. Ett exempel på en risk med nationella prov är om de resulterar i ”teaching to the test”. Detta kan motverkas genom att undervisningen fokuserar på innehållet i läroplanen inklusive kurs- och ämnesplaner i stället för innehållet i ett enskilt prov. Genom god kännedom om kunskapsmätningarnas syften – och därigenom också vad mätningarna inte syftar till – möjliggörs en rättvis bedömning och utvärdering av varje elevs kunskaper.